

УДК 811.161.3'373

ФОНЕТИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ ГЕРМАНИЗМОВ В БЕЛОРУССКИХ ФОЛЬКЛОРНО-ДИАЛЕКТНЫХ ЗАПИСЯХ XIX в.

В. В. ПАХИРКО¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Исследуются германизмы в белорусских фольклорно-диалектных записях XIX в. Анализируются особенности их фонетической адаптации в белорусском языке в системах вокализма (аканье, яканье, переход звуков [o] и [a] в звуки [ы] и [у]) и консонантизма (передача немецкого звука [ф] через звуки [п], [ф], [хв]; переход немецкого [х] в звуки [к] или [г]; передача немецкого [р] затвердевшим белорусским [р]; употребление мягкого [л'] на месте немецкого [л]; диссимиляция; озвончение начального звука [х] до [г]). При сопоставлении германизмов, которые закрепились в старобелорусском языке, с соответствующими единицами в фольклорно-диалектных записях XIX ст. отмечена фонетическая вариантность слов (как в разные промежутки времени, так и в пределах одного периода), что объясняется прежде всего продолжением фонетической адаптации и народным характером анализируемого материала.

Ключевые слова: фольклорно-диалектные записи; фонетическая адаптация; система вокализма; система консонантизма; ассимиляция; диссимиляция.

ФАНЕТЫЧНАЯ АДАПТАЦЫЯ ГЕРМАНІЗМАЎ У БЕЛАРУСКІХ ФАЛЬКЛОРНА-ДЫАЛЕКТНЫХ ЗАПІСАХ XIX ст.

В. У. ПАХІРКА^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Даследуюцца германізмы ў беларускіх фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. Анализуецца асаблівасці іх фанетычнай адаптацыі ў беларускай мове ў сістэмах вакалізму (аканне, яканне, пераход гукаў [o] і [a] у гукі [ы] і [у]) і кансанантызму (перадача нямецкага гука [ф] праз гукі [п], [ф], [хв]; пераход нямецкага [х] у гукі [к] ці [г]; перадача нямецкага гука [р] беларускім зацвярдзелым [р]; ужыванне мяккага [л'] на месцы нямецкага [л]; дысіміляцыя; асванчэнне пачатковага гука [х] да [г]). Пры супастаўленні германізмаў, якія замацаваліся ў старабеларускай мове, з адпаведнымі адзінкамі ў фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. выяўлена фанетычная варыянтнасць слоў як на розных адрэзках часу, так і ў межах аднаго перыяду, што тлумачыцца перш за ўсё працягам фанетычнай адаптацыі германізмаў і народным характарам аналізуемага матэрыялу.

Ключавыя словы: фальклорна-дыялектныя запісы; фанетычная адаптацыя; сістэма вакалізму; сістэма кансанантызму; асіміляцыя; дысіміляцыя.

Образец цитирования:

Пахірка ВУ. Фанетычная адаптацыя германізмаў у беларускіх фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія*. 2018;3:83–91.

For citation:

Pakhirka VU. Phonetic adaptation of germanisms in XIX century Belarusian folklore and dialect records. *Journal of the Belarusian State University. Philology*. 2018;3:83–91. Belarusian.

Автор:

Вероніка Владимировна Пахірко – аспірантка кафедры історыі беларускага языка філалагічнага факультэта. Научный руководитель – доктор філалагічных наук, прафесар Н. Г. Прыгодіч.

Author:

Veranika U. Pakhirka, postgraduate student at the department of the history of the Belarusian language, faculty of philology. veronicapachirko@gmail.com

PHONETIC ADAPTATION OF GERMANISMS IN XIX CENTURY BELARUSIAN FOLKLORE AND DIALECT RECORDS

V. U. PAKHIRKA^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliežnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

The article considers germanisms in XIX century Belarusian folklore and dialect records. It contains an analysis of the peculiarities of their phonetic adaptation in the Belarusian language according to its vowel-system (akanje, yakanje, transition of sounds [o] and [a] into sounds [y] and [u]) and consonant-system (transition of the sound [f] into sounds [p], [f], [hv]; transition of sounds combination [ch] into sound [k] or [g]; hard [r]; soft [r']; dissimilation; vocalization of the sound [h] to the sound [g]). When comparing germanisms in Old Belarusian and in XIX century folklore and dialect records, phonetic variability among word forms in different time intervals, as well as differences within the same period are observed which is largely attributed to further phonetic adaptation and folk nature of the analyzed material.

Key words: folklore and dialect records; phonetic adaptation; vowel system; consonant-system; assimilation; dissimilation.

Уводзіны

Другая палова XIX – пачатак XX ст. традыцыйна лічыцца перыядам станаўлення сучаснай (новай) беларускай літаратурнай мовы, паступовай выпрацоўкі і замацавання на практыцы яе графіка-арфаграфічных, марфалагічных і лексічных норм. На гэтым этапе яшчэ шырока прадстаўлена варыянтнасць форм, прычым не толькі ў літаратурна-пісьмовай разнавіднасці мовы, але і ў вусных гаворках, зафіксаваных у фальклорна-дыялектных запісах таго часу. Крыніцамі фактычнага матэрыялу для гэтага даследавання сталі зборнікі фальклорна-дыялектных запісаў Д. Г. Булгакоўскага, П. А. Бяссонава, М. В. Доўнар-Запольскага, І. І. Насовіча, Е. Р. Раманава, П. В. Шэйна.

Матэрыялы і метады даследавання

Зборнік П. А. Бяссонава «Белорусские песни, с подробными объяснениями их творчества и языка, с очерками народного обряда, обычая и всего быта» (далей – БПБ) выйшаў у 1871 г. У прадмове ўкладальнік падкрэсліваў: «Для нас теперь главное, и всегда, но теперь единственно главное, почти исключительно привлекающее весь интерес, – само произведение белорусского песнотворчества»¹ (тут і далей цытаты прыводзяцца ў адпаведнасці з нормаў сучаснай рускай мовы. – В. П.).

Аўтарству І. І. Насовіча належаць многія працы, прысвечаныя беларускаму фальклору. Навуковец быў адным з першых, хто, збіраючы мясцовы фальклорны матэрыял, заўважыў беларускую нацыянальную самабытнасць, адметныя рысы народнай творчасці, яе пераважна вусны характар. Мы прааналізавалі два зборнікі І. І. Насовіча: «Белорусские песни» 1873 г. (далей – БП) і «Сборник белорусских пословиц» 1874 г. (далей – СБП)².

У зборніку П. В. Шэйна «Белорусские народные песни, с относящимися к ним обрядами, обычаями и суевериями» (далей – БНПШ), апублікаваным у 1874 г., прыводзяцца некаторыя агульныя заўвагі на конт характару беларускіх песень, пералічваюцца фанетычныя асаблівасці вымаўлення і марфалагічныя рысы «белорусского наречия»³.

Яшчэ адной крыніцай фальклорна-дыялектнага матэрыялу сталі першыя два выпускі «Белорусского сборника» Е. Р. Раманава (далей – БСР), апублікаваныя ў 1886 г. Аўтар зрабіў агляд некаторых тагачасных падобных выданняў і падкрэсліў неабходнасць хуткага агульнага цэнтралізаванага збору фальклорнага матэрыялу, патлумачыўшы гэта тым, што некаторыя жанры на той час пачалі знікаць: «Полагаем, что необходимо прежде собрать материалы во всех пяти белорусских губерниях и составить их общий свод... Но надо спешить. Сказки уже исчезают»⁴.

Зборнік Д. Г. Булгакоўскага «Пинчуки. Этнографический очерк. Песни, загадки, пословицы, обряды, приметы, предрассудки, поверья, суеверия и местный словарь» (далей – ПЭС) быў выдадзены

¹Бессонов П. А. Белорусские песни, с подробными объяснениями их творчества и языка, с очерками народного обряда, обычая и всего быта. М. : Тип. Бахметева, 1871. № 1. С. LVIII.

²Носович И. И. Белорусские песни. СПб. : Тип. Майкова, 1873 ; Носович И. И. Сборник белорусских пословиц. СПб. : Тип. Имп. Акад. наук, 1874.

³Шейн П. В. Белорусские народные песни, с относящимися к ним обрядами, обычаями и суевериями, с приложением объяснительного словаря и грамматических примечаний. СПб. : Тип. Майкова, 1874.

⁴Романов Е. Р. Белорусский сборник. Т. 1, вып. 1–2. Киев : Тип. С. В. Кульженко, 1886. С. V–VI.

ў 1890 г. Аўтар звяртаў увагу на своеасаблівасць фальклору пінчукоў: «Нынешний живой говор пинчуков и памятники словесного творчества их старины свидетельствуют о том, что они далеко не в такой степени подпали влиянию чуждых элементов, как другие жители Минской губернии и вообще Северо-Западного края. <...> В языке заметен переход наречия малороссийского в белорусское, и оттого часто преобладает в нем то тот, то другой элемент»⁵.

Зборнік этнаграфічных матэрыялаў М. В. Доўнар-Запольскага «Песни пинчуков» (далей – ППДЗ) быў апублікаваны ў 1895 г. Аўтар разам з фальклорным матэрыялам ахарактарызаваў фанетычныя і марфалагічныя рысы гаворкі пінчукоў. Мэтай этнографа было запісаць матэрыял, які ў максімальнай ступені адлюстроўваў бы асаблівасці гаворак нават суседніх вёсак. Зразумела, геаграфічны арэал вывучаемага матэрыялу ахоплівае найперш Піншчыну, сам аўтар адзначаў: «Предлагаемый сборник пинских песен составляет сравнительно небольшую часть этнографического материала, собранного мною во время летних поездок в Белоруссию в 1890 (в Пинский, Мозырский и Речицкий уу.) и 1892 году (Бобруйский, Игуменский и Минский уу.)»⁶.

Колькасныя паказчыкі германізмаў у прааналізаваных тэкстах адлюстраваны ў табліцы.

Колькасць германізмаў у фальклорна-дыялектных зборніках

The number of Germanisms in folklore and dialect records

№	Умоўная назва крыніцы і год выдання	Агульная колькасць фальклорных адзінак	Колькасць фальклорных адзінак з германізмамі	Колькасць германізмаў
1	БНПШ, 1874	870	319	106
2	БПБ, 1871	181	58	57
3	ППДЗ, 1895	601	188	69
4	ПЭС, 1890	532	133	59
5	БСР, 1886	1657	409	115
6	БП, 1873	437	101	74
7	СБП, 1874	3823	282	87

Адаптацыя іншамоўных слоў у мове, якая іх запазычвае, праходзіць у некалькі этапаў. Перш за ўсё гэта фармальная адаптацыя, якая адбываецца ў выніку графічнага, фанетычнага і марфалагічнага прыстасавання слова да норм мовы-рэцыпіента. Адметнасць працэсу адаптацыі запазычання ў народна-дыялектнай мове ў параўнанні з засваеннем іншамоўнай лексікі літаратурнай мовай заключаецца ў больш поўнай асіміляцыі, імкненні максімальна наблізіцца да фанетыка-граматычнай і лексіка-семантычнай сістэм пэўнай гаворкі, у выніку чаго назіраецца пастаяннае вар’іраванне знешняй формы слоў і іх значэнняў [1, с. 153].

Нягледзячы на тое, што ў акрэслены перыяд графічнае і фанетычнае афармленне фальклорных матэрыялаў часта залежала ад светапогляду этнографа, а таксама ад пануючай ідэалогіі і мэт, пастаўленых кіраўніцтвам перад збіральнікамі, усё ж можна вылучыць і асобныя агульныя рысы спосабаў перадачы германізмаў у беларускіх фальклорна-дыялектных зборніках XIX ст.

Вынікі і абмеркаванне

Фанетычная адаптацыя запазычанняў – гэта найперш замена нехарактэрных для беларускай мовы гукаў і спалучэнняў уласцівымі ёй фанетычнымі адзінкамі. У народных гаворках гэты працэс больш паслядоўны, хоць і характарызуецца шматварыянтнасцю і неўнармаванасцю [2, с. 27].

Паколькі фанетычныя змены ў дыялектных запазычаннях адлюстроўваюць іх прыстасаванне да гукавой сістэмы пэўнай гаворкі, то нярэдка адна і тая ж лексема ў розных рэгіёнах адаптавалася парознаму [1, с. 151]. Гэта выразна заўважаецца пры супастаўленні падобных песень са зборнікаў розных аўтараў.

Працэс запазычвання германізмаў беларускай мовай меў апасродкаваны характар, большасць слоў нямецкага паходжання трапляла ў беларускую мову праз пасрэдніцтва польскай мовы. У сувязі з гэтым пры аналізе фанетычнай адаптацыі германізмаў у беларускіх фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. трэба звяртаць увагу і на формы такіх слоў у польскай мове.

⁵Булгаковский Д. Т. Пинчуки. Этнографический сборник. Песни, загадки, пословицы, обряды, приметы, предрассудки, поверья, суеверья и местный словарь. СПб. : Тип. В. Безобразова и К°, 1890. С. V–VI.

⁶Довнар-Запольский М. В. Белорусское Полесье. Сборник этнографических материалов, собранных М. Довнаром-Запольским. Песни пинчуков. Киев : Тип. Имп. ун-та св. Владимира В. И. Завадского, 1895.

Фанетычная адаптацыя галосных. У ранніх помніках старажытнага беларускага пісьменства заўважаецца тэндэнцыя выпрацоўкі своеасаблівых узораў графіка-арфаграфічнага афармлення іншамойнай лексікі з улікам вусна-гутарковых асаблівасцей мясцовых гаворак [3, с. 77]. Гэта тэндэнцыя працягвалася і ў XIX ст., калі аўтары зборнікаў намагаліся перадаць фанетычныя асаблівасці народнай мовы на пісьме.

Найбольш распаўсюджанымі відамі фанетычнай адаптацыі ў сістэме галосных гукаў у фальклорных матэрыялах XIX – пачатку XX ст. з’яўляюцца аканне і яканне, а таксама пераход гукаў [o] і [a] у гукі [ы] і [у]. Разгледзім некаторыя прыклады гэтых фанетычных працэсаў.

1. Аканне. *Анадарак* (пол. *inanderarak* < ням. *Unterrock*); у старабеларускіх тэкстах гэты германізм сустракаецца ў формах *индеракъ*⁷ (1569), *иньдоракъ* (1593). У фальклорных матэрыялах XIX ст. ён ужо адлюстроўваў характэрнае для беларускай мовы аканне: *андаракъ*, *андарачицами*, *андараки*, *въ андарачку* (*Противъ жонкинъ андаракъ*, / *Ходзиць милый, якъ дуракъ* (БП, с. 259)).

Будаваць (пол. *budować* < ням. *büden*); старабеларускія формы: *боудовал* (XV ст.), *будовати* (1529, 1568), *будовать* (1580), *будувать* (1667), *будоваль* (1690). У тэкстах XIX ст. назіраем пераход да сучаснай формы: *побудаваны* (*Хорошо на дворъ побудаваны свирны*, / *Гонтами побиваны, соболями покрываны* (БП, с. 97)).

Вандраваць (пол. *wędrować* < ням. *wandern*); старабеларускія формы: *вендроват* (XVII ст.), *венъдровати* (XVII ст.), *вендровали* (1692). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. пераважаюць формы, у якіх перадаецца аканне: *вандровати*, *мандровати*, *мандруваты*, *мандроваты*, *мандруючы*, *обвандруець*, *помандрую*, *помандрувала*, *мандруе*; аднак ужывалася і форма *повендрую* (*А не хочеш даровати*, / *Ходи зъ нами вендровати* (БПБ, с. 16)).

Ганак (пол. *ganek* < сяр.-в.-ням. *ganc*); старабеларускія формы: *кганокъ* (1556, 1571, 1580, 1595; XVII ст.), *ганокъ* (1629, 1653), *кганекъ* (1682). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. адзначаецца варыянтнасць: побач з формамі *гоначекъ*, *на ганачку* сустракаюцца напісанні *ганокъ*, *ганочекъ*, *кы ганочку*, *по ганочкахъ*, *ганычакъ*, *на ганычку*, *на ганыкъ* (*Адзинъ панычъ кралевичъ да / На новумъ ганачку пахаджаючи* (ППДЗ, с. 106)).

Гаплік (ст.-пол. *heftlik* < ням. *Hefstel*); старабеларускія формы: *гапליки* (1516–1519), *гапликовъ* (1583, 1691, 1699). У запісах XIX ст. аканне таксама перадавалася: *гаплычки* (*Куплю жъ я ей черевычки – гаплычки*, / *Еще къ тому черевычки на ручки* (ППДЗ, с. 30)).

Жабрак (пол. *zebrak* < ням. *seffr*); старабеларускія формы: *жебрючи* (XV ст.), *жебраки* (канец XV ст.; 1568, 1596, 1616, 1647), *жебручи* (1568), *жебруючи* (каля 1580 г.), *жебровать* (1597), *жебракъ* (1627, 1653), *жабраков* (пачатак XVII ст.), *жебрал* (пачатак XVII ст.), *жебрити* (1603), *жебрати* (1635, 1638–1648). У фальклорных матэрыялах XIX ст. сустракаюцца напісанні *жабруець*, *жабруючи*, а таксама *жебруючы*, *жебруючи*, *жеброваці*, *жуброваць*, *нажубруюся*, *жыброваць* (*Ци яно горуець, ци яно жабруець, ци коня не маець, ци дорожки не знаець?* (БСР, с. 387)).

Жаўнер (ст.-пол. *zoldnierz* < ням. *Söldner*); старабеларускія формы: *жолнерми* (канец XV ст.), *жолнеровъ* (1507, 1615), *желнерми* (1516–1519), *жолнеръми* (1539), *жолнеры* (каля 1580, 1597), *жолнэре* (пачатак XVII ст.), *зовнеров* (пачатак XVII ст.), *золнѣръ* (пачатак XVII ст.), *жольнере* (сярэдня XVII ст.), *жорнери* (другая палова XVII ст.), *жолнѣръ* (1653), *жовнеру* (1711). У тэкстах XIX ст. адзначаецца варыянтнасць у напісанні гэтага слова: *жаўнеръ* і *жоўнеръ*, *жовнеръ*, *жоўнеры*, *жувняры*, *жовнеры*, *жовнерки*, *жоўнерамъ*, *жовнерамъ*, *жувнярыю*, *жувняровъ*, *жовнерика*, *жоўнира* (*Ў недзѣлю порана / Жаўнеръ дзѣўчыну намовя* (ППДЗ, с. 153));

Рынак (пол. *rynek* < сяр.-в.-ням. *ring*); старабеларускія формы: *на рынокъ* (1588, 1593). У фальклорных запісах XIX ст. зафіксаваны наступныя варыянты напісання: *на рыначку* і *рынокъ*, *рыныкъ*, *рыночекъ*, *рыночакъ*, *серодъ рыночку*, *на рыночку*, *рынчыкъ* (*Ой ў Слуцку на рыначку пашла навина: / Наша панна вайтоўночка сына радзила* (ППДЗ, с. 106)).

Шанаваць (ст.-пол. *szonować* < сяр.-в.-ням. *schōnen*); старабеларуская форма: *шановати* (1544). Аканне ў гэтым слове паслядоўна перадавалася і ў фальклорных матэрыялах XIX ст.: *шановаць*, *шануваць*, *шановаці*, *шановати*, *шановаты*, *шануица*, *шануй*, *шановала*, *шануеши*, *шаную*, *шануешися*, *шануюць*, *шануючи* (*Ци будзиць яна / Нашу матухну шановаць* (БНПШ, с. 331)).

2. Яканне. *Маляваць* (ст.-пол. *malować* < ст.-в.-ням. *mālōn*); старабеларускія формы: *малевати* (XV ст.; 1566), *малевали* (пачатак XVII ст., сярэдня XVII ст.), *маловати* (1618), *малеват* (сярэдня XVII ст.), *маліоваль* (1722). У фальклорных тэкстах XIX ст. яканне перадаецца непаслядоўна: *малеванные*, *муляваная*, *муляровъ*, *змудляваши* і *малеванные*, *мулеваная*, *малевали*, *мулеванные*, *малеваная*, *малеваную*, *малеваненькимъ*, *малеванъ*, *малеваненькей*, *мулеванянькій*, *малеванаго*, *малѣваными*, *малѣваны*, *малѣваную*, *вымалѣвала*, *мулѣване*, *малѣваны*, *мыливанинькій*, *малованую*, *малованыхъ*, *малюва-*

⁷Тут і далей прыклады на старабеларускай мове прыводзяцца з «Гістарычнага слоўніка беларускай мовы» (Мінск : Беларуская навука, 1982–2017. Т. 1–37).

нымъ, намулюемъ, мулюваны, мулюваныя, мулюванный, мулюванымъ, малювана, малюваныя, измалювала, мулюваная (А ў тэй церкоўцы прастолы стояць, / Прастолы стояць **маляванныя** (БНПШ, с. 94)). Як сведчаць прыведзеныя прыклады, гэта слова вылучаецца высокай дэрывацыйнай актыўнасцю.

3. Пераход гукаў [o] і [a] у гукі [ы] і [у]. *Дзякаваць* (пол. *dziękować* < сяр.-в.-ням. *danken*); старабеларускія формы: *дзякуемъ* (1486), *дакоуюче* (канец XV ст.), *дакуеть* (1516–1519), *даковати* (1562, 1598, 1637), *дакуите* (каля 1580 г.), *дакюю* (1588, 1627, 1653), *дакюючы* (1616), *дакюючи* (1653), *даковавъ* (1722). У фальклорных запісах XIX ст. пераважае традыцыйнае напісанне, аднак месцамі назіраецца пераход [o] у гук [у]: *дзенькуваць*; *дзяковаць*, *дзяковали*, *діньковавъ*, *подіньковавъ*, *дзякованый* (*Кинулиси бояры подымаць, а ёнъ имъ дзенькуваць: дзенькуй вамъ, подружки* (БСР, с. 336)).

Коштаваць (пол. *kosztować* < сяр.-в.-ням. *kosten*); старабеларускія формы: *коштовати* (каля 1580 г.; 1627, 1637; другая палова XVII ст.), *коштоваль* (каля 1580 г.), *коштоуючи* (1598), *коштовал* (пачатак XVII ст., сярэдзіна XVII ст.), *коштовали* (пачатак XVII ст.), *коштоючи* (пачатак XVII ст.), *коштоеть* (1627), *коштою* (1653), *коштоват* (другая палова XVII ст.). У фальклорных матэрыялах XIX ст. ужывалася форма *скуштовавши* (*Горевавиши, горевавиши, да й умирай, не скуштовавши* (СБП, с. 27)).

Крухмал (пол. *krochmal* < ням. *Kraftmehl*); у старабеларускіх тэкстах сустракаецца напісанне *крахмаль* (1713). У запісах XIX ст. зафіксаваны наступныя формы: *отъ крухмалу*, *крухмалемъ* (*Накрухмалено крухмалемъ, капъ яно стояло колясомъ подъ сужаньковымъ поясомъ* (БСР, с. 339)).

Мардаваць (ст.-пол. *mordować* < сяр.-в.-ням. *mort*); старабеларуская форма: *мордоваль* (1617). У дыялектных гаворках у розных раёнах гэта слова змяніла сваё гучанне, што адлюстравалася ў некаторых фальклорных запісах XIX ст.: *мурдья*, *мурдуй*; *замордую*, *взмордоваўся* (*Хоць мурдуй, не мурдуй, будзець табѣ Наталька выдэдзена, за праву ручаньку выведзена* (БСР, с. 328)).

Маршалак (ст.-пол. *marszałek* < с.-в.-ням. *marschal*); старабеларускія формы: *маршалка* (канец XVI – пачатак XVII ст.), *маршалок* (1653), *маршалка* (1697). У фальклорных запісах XIX ст. сустракаецца форма *мыршалки*, аднак пераважаюць напісанні праз *а*: *маршалокъ*, *съ маршалкомъ*, *маршалочки*, *маршалочекъ*, *маршалыкъ*, *со маршалкамы* (*Свацьцюнька не сястрица, мыршалки не брахнейки, подрушнички не дзядзеньки* (БСР, с. 329)).

Ратаваць (пол. *ratować* < ням. *retten*); старабеларуская форма: *ратовали* (1615). У некаторых выпадках ужывання гэтага германізма ў фальклорных запісах XIX ст. адбываецца змена ў напісанні слова: *ратуваці*, *ратувала*, *ратуваты*, *ретоваць*, *ратовати*, *ратовала*, *отратовавъ*, *ратовала*, *ратоваты*, *ретованый*; але *ратовали* (*Ой рада бѣ я ратуваты, / Кобъ мнѣ човенъ и весельце* (ПЭС, с. 82)).

Рахаваць (пол. *rachować* < сяр.-в.-ням. *rechen*); старабеларускія формы: *рахует* (пачатак XVII ст.), *рахую* (1653). У XIX ст. зафіксавана напісанне *рахувалиси*, аднак ужываліся і варыянты *раховалися*, *роховаўся* (*А ў тэй церкви ўсі празьнички, усі святочкі рядовалиси, рахувалиси* (БСР, с. 426)).

Дадзеныя фанетычныя працэсы таксама назіраюцца і ў апісаных вышэй германізмах.

Сярод старабеларускіх форм слова *вандраваць* такія пераход не прадстаўлены, аднак у фальклорных тэкстах XIX ст. зафіксаваны наступныя формы: *мандруваты*, *помандрувала* (*Ой, тыхій Дунаю, яжъ тебе не знала, / Да теперъ за Ясемъ да помандрувала* (ППДЗ, с. 130)).

Лексема *ганак* у фальклорна-дыялектных матэрыялах XIX ст. мела варыянты напісання *ганычакъ*, *на ганычку*, *на ганыкъ* (*Ай выйдзі молайчыкъ на ганычакъ, послухай, молайчыкъ, приданычакъ* (БСР, с. 326)).

У фальклорных матэрыялах XIX ст. таксама сустракаюцца напісанні *жуброваць*, *нажубруюся*, *жыброваць* (*Ай прѣдзь, брацець, у мою буду – хуць жа я молада жуброваць буду* (БСР, с. 359)); *жувняры*, *жувняровъ*, *жувнярью* (*Дзевяры – жувняры – сусѣдзі мое, золотки – чачотки – госці мое, госці мое* (БСР-2, с. 345)); *мыливанінькій*, *мулевая*, *мулеваныя*, *муляваная*, *муляровъ*, *намулюемъ*, *змудлявавши*, *мулюваная*, *мулёване*, *мулюя*, *мулюваны*, *мулюваныя*, *мулюваный*, *мулеванянькій*, *мулюванымъ* (*Съ ноченкыми шовковыми / Коромысиль мыливанінькій* (БНПШ, с. 76); *На синемъ мори лоточка плыве, рисоная, муляваная* (БСР, с. 34); *Зъ нами, дзѣвка, зъ нами, въ мулюваныя сани: сани наши мулюваныя, кони наши гудуваныя* (БСР, с. 322); *Истисала, измалювала / На білы бумазѣ славны* (ПЭС, с. 144)); *рыныкъ*, *рынычыкъ* (*Прыѣхаўши на рыныкъ, / Пытаецца ў гыспыдахъ* (БНПШ, с. 146)); *шануваць* (*Якъ я маю цѣловаць, / Ня умѣла сястра шануваць* (БНПШ, с. 343)).

Фанетычная адаптацыя зычных. Шэраг фанетычных змен адбыўся і ў сістэме кансанантызму германізмаў падчас іх адаптацыі ў дыялектнай мове. Разгледзім некаторыя з іх.

1. Перадача нямецкага гука [ф] праз [п], [ф], [хв]. *Вухналь* (пол. *hufnal* < ням. *Hufnagel*); старабеларускія формы: *за ухнали* (1688), *уфналевъ* (1689), *уфналовъ* (1690), *ухналовъ* (1691), *ухналей* (1699). У фальклорных матэрыялах XIX ст. зафіксавана напісанне *вухнали* (*Есць у мене тацянкины крали, / Будуць къ подковкамъ вухнали* (БП, с. 222)).

Граф (пол. *graf* < ням. *Graf*); старабеларускія формы: *грабею* (1508), *кграбе* (1567), *грабство* (1582), *граби* (1582; пачатак XVII ст.), *кграби* (1597; пачатак XVII ст.), *кграбъ* (1628), *грабъ* (1663). У XIX ст.

форма слова працягвала адаптавацца, аднак захоўваўся і варыянт з гукам [ф]: *грань*, *графь* (*Грань Пашкевич разгаварывав: не журитесь, ребятушки, блага цара солдатушки* (БСР, с. 68)).

Пляшка (ст.-пол. *Flasza* < сяр.-в.-ням. *vlasche*); старабеларускія формы: *полуфляшковь* (1555–1556), *фляшь* (1555–1556, 1598, 1616, 1699), *фляшу* (каля 1580 г.), *пляш* (1582), *полпляшгковь* (1582), *фаляша* (1626), *до фляши* (1627), *фляше* (1710). У запісах XIX ст. зафіксаваны формы з гукам [п]: *пляшка*, *пляшачку*, *сь пляшкою*, *пляшкі* (*До униои ходыть, / По чотыры пляшкі горелицы носыть* (ППДЗ, с. 103)).

Трапіць (ст.-пол. *trefić* < сяр.-в.-ням. *treffen*); старабеларускія формы: *трафил* (канец XV ст.; каля 1580 г.; пачатак XVII ст.), *трафили* (1598; пачатак XVII ст.), *трахвиль* (1598), *трафивиши* (1618), *трафивиши* (1627), *трапиль* (1627), *трапиши* (пачатак XVII ст.), *трафлю* (1637), *трафилъ* (1697). У фальклорных матэрыялах XIX ст. гэта слова і яго дэрываты паслядоўна перадаюцца праз [п]: *трапляюцца*, *утрапенню*, *траплю* (*Муха и съ пчалою упоила цаплю, бѣдна жъ моя головонька – до дому не траплю* (БСР, с. 214)).

Фалда (пол. *fald* < сяр.-в.-ням. *valde*); старабеларуская форма: *фалды* (1653). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. сустракаюцца напісанні *хваўды*, *хванды* (*А на туй сукни друбные хванды, / Люблять ее ненарыкомъ – запраўды* (ППДЗ, с. 49)).

Фартух (пол. *fartuch* < сяр.-в.-ням. *vortuoch*); старабеларускія формы: *фартухъ* (1540, 1556–1557, 1681, 1685, 1688), *фартуховъ* (1625), *безъ фартуха* (1640), *фартох* (1653), *хвартуховъ* (1663), *на фартуки* (1695). У XIX ст. тэндэнцыя замены [ф] на [хв] працягваецца: *хвартушокъ*, *хвартушиночку*, *хвартунонька*, *хвартукомъ*, *хвартухъ*, *хвартукъ*, *хвартуха*; аднак фіксуецца таксама напісанні *фартушокъ*, *фартушки* (*Сховала чарочку подъ хвартухъ, / На свайго милаго миргала* (БНПШ, с. 129)).

Фарэйтар (< ням. *Vorreiter*); старабеларуская форма: *форитаръ* (1653). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. знаходзім напісанне *хвалеторъ* (*Веробей – кучаръ, соловей – хвалеторъ, сычикъ – гобурнаторъ* (БСР, с. 201)).

Фурман (пол. *furman* < ням. *Fuhrmann*); старабеларускія формы: *фурманомъ* (1500, 1540, 1597, 1711), *хормономъ* (1516), *у хурманевъ* (1558), *черезъ фурмана* (1583), *фурьмани* (1593), *форманомъ* (1620), *форман* (1653), *фурмановъ* (1679), *хурману* (1686), *хурманови* (1692). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. паралельна ўжываюцца формы *хурманку*, *хурманство*, *хурманъ*, *за хурманчика*, *хурманчики* і *фурманушку*, *фурманы*, *фурманеньку*, *фурманъ* (*Рычка рые, скача: беражись рычка, – хурманъ догоняе* (БСР, с. 302)).

Штоф (< нова.-в.-ням. *Stauf*); старабеларуская форма: *штофы* (1587). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. фіксуецца напісанні *полуштопъ*, *полуштохъ*, *полушокъ* (*Вынимала красная дѣвочка водки полуштопъ – / Вынимала сы карманчика сладкой водочки, водки полуштохъ* (БСР, с. 131)).

2. Пераход нямецкага [x] у гукі [к] ці [г]. *Шлях* (пол. *szlach* < чэш. *šlak* < сяр.-в.-ням. *slag*); старабеларускія формы: *на шляхохъ* (1585), *на шляху* (пачатак XVII ст.), *шляхъ* (1593). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. адзначаюцца розныя напісанні: *шлякамы*, *шлягамы* і *шляхи*, *шляху*, *шляхъ*, *шляхомъ* (*Да възытэ пняиченьку шлякамы, / Щобъ занэсло чорны очи пескамы* (ПЭС, с. 130); *Тэмными лѣсамы, / Битыми шлягамы* (ПЭС, с. 132)).

Як і ў старабеларускай мове, у XIX ст. назіралася варыянтнасць пры напісанні слова *фартух*: *хвартукъ*, *хвартукомъ* і *хвартухъ*, *хвартуха* (*Кабъ цябе кадукъ порваў, / Якъ ты мой хвартукъ подраў* (БНПШ, с. 271)).

3. Адлюстраванне зацвярдзелага [р]. *Румка* (< ням. *Röter*); у старабеларускай мове слова не зафіксавана. У XIX ст. ужывалася форма з цвёрдым [р] (*Одну румку за цябе, / А другую за сябе* (БНПШ, с. 282)).

Рэшта (ст.-пол. *reszta* < ням. *Rest*); старабеларуская форма: *решта* (1691). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. зацвярдзелы [р] перадаваўся непаслядоўна: *рэшто*, *решту*, *решты* (*Што за што, а рэшто въ ноги* (СБП, с. 188)).

Талерка (< ням. *Teller*); старабеларускія формы: *талерокъ* (1540, 1588, 1690), *тарелок* (1578, 1579, 1656), *тарелокъ* (1593), *толерок* (1596), *талерекъ* (1598), *талерки* (пачатак XVII ст.; 1688), *телерокъ* (1626). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. назіраецца варыянтнасць у напісанні гэтага слова: *на тарэцы*, *на тарэлку*, але *тарелкою*, *на тарелку*, *сь тарелки*, *тарелка*, *тарелкой*, *на талеречки*, *на талеронци*, *на тарелочкахъ*, *на талеронцы*, *на тарелочкѣ*, *талерки*, *на тареўки*, *на тарелоци*, *на тарилочку*, *на тарелциѣ*, *на тарѣлку*, *на талерциѣ*, *за тарелочку* (*Дамъ по чарцы горѣлки, а хозяйка сыръ на тарэцы* (БСР, с. 416)).

4. Змякчэнне нямецкага гука [л] да беларускага [л’]. *Гандаць* (пол. *handel* < ням. *Handel*); старабеларускія формы: *гандлевъ* (1565), *гандлюють* (1566), *кгандлевать* (1582), *гандель* (1588, 1623), *гандлевать* (1591), *гандлевати* (1591, 1621), *до гандлю* (1627), *гандлюючи* (1645), *гандліомъ* (1722), *гандлевали* (1722). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. зафіксавана напісанне *гандливаць* (*Самъ поѣхаў на мора / Ў кораблѣхъ гандливаць* (БНПШ, с. 259)).

Гэбель (пол. *hebel* < ням. *Hobel*); старабеларускія формы: *гэбли* (1588), *гэблем* (пачатак XVII ст.). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. паслядоўна перадаецца мяккі [л']: *гэбля, гэблемь* (*Ци гэблемь, ци скоблею, все ровно* (СБП, с. 179)).

Дыль (пол. *dyl* < ням. *Diele*); старабеларускія формы: з *дылев* (пачатак XVII ст.), *дыль* (1617), *дыл* (1653). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. фіксуецца форма з мяккім [л']: *по дылю, дыль* (*Попівна хороша / По дылю скакала* (ПЭС, с. 149)).

Клёцка (пол. *kłosek* < сяр.-в.-ням. *klôz*); старабеларуская форма: *клець* (1653). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. фіксуюцца формы *клецаньки, клёцки, клецки, по клёцкахъ* (*Спасибо за клёцки, поливка въ зубы навязла* (СБП, с. 154)).

Кляма (ст.-пол. *klama* < с.-в.-ням. *klam*); старабеларускія формы: зь *клямою* (1571), *клямка* (1586, 1592), *клямка* (1653), *за клямку* (1681, 1710), *клямьки* (1697). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. зафіксавана напісанне *клямка* (*Запала клямка* (СБП, с. 46)).

Куля (пол. *kula* < сяр.-в.-ням. *kule*); старабеларускія формы: *куле* (1517), *куля* (1552, 1578), с *кулею* (1566), *для куль* (каля 1580 г., 1604), *кулю* (1684). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. слова фіксуюцца толькі з мяккім [л']: *кули, куля* (*Оженыла его куля быстрая, / Удружила его шабля острая* (ПЭС, с. 138)).

Лёх (ст.-пол. *loch* < сяр.-в.-ням. *loch*); старабеларускія формы: *лехи* (1539), *лехъ* (1552, 1571), *леха* (1582). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. ужыта форма *лёшки* (*Посёю я три лёшки цыбули, / Кабъ мои осуднички судзили да поснули* (БНПШ, с. 194)).

Пыталь (пол. *pytel* < чэш. *pytel* < ст.-в.-ням. *būtil*), старабеларуская форма: *пытлованои* (1653). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. зафіксавана напісанне *пытляванья* (*За яго хлябы пытляванья, / За яго лыжки посрибрянья* (БПБ, с. 2)).

Сталь (пол. *stal* < нова-в.-ням. *Stahl*); старабеларускія формы: *сталь* (пачатак XVI ст.; 1685, 1686, 1692), *стал* (1579), *стали* (1583, 1684), *сталю* (1682). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. паслядоўна перадаваўся мяккі [л']: *сталь, со стали, сталенные, сталёнъ, сталистыя, сталёвья, сталёвую, сталяныя, сталяну, сталяной, сталеная, сталяными, сталевые, сталенья, шталевые* (*Охъ дѣвочка, дѣвочка, сошій менѣ чахмянечакъ со голаньскій стали* (БСР, с. 165)).

Хвіля (пол. *chwila* < ст.-в.-ням. *hwila*); старабеларускія формы: *хвилю* (пачатак XVII ст.), *хвили* (XVII ст.). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. зафіксаваны формы *хвили, хвиля* (*Поднялася хвиля – бура, / Казакову гречку здула* (БСР, с. 193));

Шляхта (пол. *szlachta* < сяр.-в.-ням. *slahte*); старабеларуская форма: *шляхту* (1566). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. ужываліся формы *шляхта, шляхетскаго, шляхецки, шляхциць, шляхиюцьки* (*Маці шнуроўку купила, / Кабъ мяне шляхта любила* (БНПШ, с. 271)).

Шэлег (пол. *szelag* < сяр.-в.-ням. *schillinc*); старабеларуская форма: *шелегами* (1598). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. фіксуюцца толькі формы з мяккім [л']: *шелегъ, шеляжокъ, шеляжечки, шележки, шелега, по шелягу* (*Богу – шеляжокъ, / А намъ – пирожокъ* (БНПШ, с. 49)).

Аналагічная фанетычная з'ява заўважаецца і ў напісанні германізмаў, якія разглядаліся вышэй: *вухнали* (*Есць у мене тацянкины крали, / Будуць къ подковкамъ вухнали* (БП, с. 222)); *пляшка, пляшачку, съ пляшкою, пляшки* (*За пляшачку возьметца – горьлычка льетца, за чарычку возьметца – горьлычка пьетца* (БСР, с. 274)); *шлякамы, шлягамы, шляхи, шляху, шляхъ, шляхомъ* (*Бытымъ шляхомъ солдаты идутъ, / Мого дружка коне вѣдутъ* (ПЭС, с. 137)).

5. Дысіміляцыя. **Пампушка** (пол. *patrych* < ням. *Pfannkuchen*); старабеларуская форма: *пампшок* (1653). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. зафіксавана напісанне *панпушки* (*И пощело щелиць, – водли мяне молодэя! Вячера – панпушки, пощеля подушки* (БСР, с. 269)).

Явар (< ст.-в.-ням. *ahorn*); старабеларуская форма: *яворъ* (1516–1519). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. адзначаюцца формы *ягоръ, ягоро, ягора, у ягоръ, яуръ, яворъ, яворове, яворецъ, на яворѣ, на явори, зъ явору* (*Одчини матынька новы дворъ! / Вязу табѣ нявѣсту якъ яворъ* (БНПШ, с. 348); *Останови коничка подъ ягорой, / Ягоро дзерево счастливо* (БНПШ, с. 472); *На сыну порось зялений яуръ, на нявѣстуньки бѣлая бяроза* (БСР, с. 372)).

Ярмарка (пол. *jarmark* < сяр.-в.-ням. *jārtmarkt*); старабеларуская форма: *ярморокъ* (1498). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. адзначаюцца напісанні *ярмолокъ, по ярмалку, на ярмалцы* (*А дѣдъ баби санки лада, / На ярмалку выпровадя* (БСР, с. 228)).

Сярод апісаных вышэй слоў таксама выяўлены выпадкі дысіміляцыі: *мандровати, помандрую, мандруваты, мандроваты, помандрувала, мандруе, мандруючы* (*А личинко помалюю / И съ тобою помандрую* (ПЭС, с. 128)); *хвалеторъ*.

6. Азванчэнне пачатковага гука [х] да [г]. **Гартаваць** (пол. *hartować* < ням. *härten*); старабеларускія формы: *гартовала* (пачатак XVII ст.), *гартовати* (сярэдня XVII ст.). У фальклорна-дыялектных запісах XIX ст. ужываецца форма *гартуюць* (*Яны куюць и гартуюць, / Чи штабы жалѣзы* (БНПШ, с. 379)).

Гетман (пол. *hetman* < сяр.-ням. дьял. *häuptmann*); старабеларускія формы: *гетмань* (1507, 1516, 1578, 1653), *гетманомь* (1534; XVII ст.; 1697), *гетмана* (1668), *гэтьмановь* (1566), *гэтманове* (каля 1580 г.), *hetmana* (канец XVI – пачатак XVII ст.). У фальклорна-дзялектных запісах XIX ст. паслядоўна перадаецца звонкае [г]: *при гетману, гатьмань (А два служить при гетману, / А два служить нашему пану* (ПЭС, с. 94)).

Гурт (пол. *hurt* < с.-в.-ням. *hurt*), старабеларуская форма: *гуртомь* (1588, 1696, 1698). У фальклорна-дзялектных запісах XIX ст. зафіксавана форма *гурты* (*Охъ вы уставайте, хлопцы гайдарочки, собирайте свое гурты – мы погонимъ воловъ у Москву* (БСР, с. 58)).

Выпадкі такога азванчэння назіраюцца і ў некаторых словах, якія разглядаліся вышэй: *гандливаць* (*Самъ поѣхау на мора / У кораблѣхъ гандливаць* (БНПШ, с. 259)); *гапльчкі* (*Куплю жъ я ей черевычки – гапльчкі, / Еще къ тому черевычки на ручки* (ППДЗ, с. 30)); *гебля, геблемь* (*Послѣ гебля топоромь* (СБП, с. 134)).

У фальклорна-дзялектных зборніках XIX ст. можна адзначыць і іншыя адметныя формы германізмаў. Так, у напісанні слова *сталь* у адным выпадку перадаваліся асаблівасці нямецкага вымаўлення: *Его сошнечки да шталевые, / Его польчки да яловыя* (ПЭС, с. 44). У вывучаемы перыяд таксама заўважаецца неаднастайнасць у адлюстраванні на пісьме гукаў [дз] (*Дякуй Богу, дякуй Богу и нашему цару, / Що выгнау вонъ тую паньцину изъ нашего краю* (ППДЗ, с. 133); *Да дзякуй, дзякуй Бѣлый Царь, / Да дзякуй, дзякуй за красную панну* (БНПШ, с. 104)), [ў] (*Сѣу на коня, якъ жоўнеръ, / Узяу Сцяпутку за коўнеръ* (БНПШ, с. 472); *Хоць жовнерамъ дали плату / Штобъ брехали тамъ Пилату* (БП, с. 86); *На ей сукня въ дробненькіе хваўды, / Да любилы ея не нарокомъ, по правды* (БПБ, с. 26); *Да на ихъ сукни – дробненькія хванды, / Да любяты ихъ да хорошіе паны* (ППДЗ, с. 52)), [ц] (*Ой рада бь я ратовати, да не умѣю усплывати; коли бь лоточка, весельцо – ратовала бь моѣ сердца* (БСР, с. 12); *А рада бь я ратувацци, ды ня умѣю я плывацци* (БСР, с. 392); *Буду рыбку варици, буду шумовацци, / Буду мужа любци, буду шановацци* (БП, с. 101); *Буде мене мой родъ шановацци, я буду по повной вытывати* (БСР, с. 25)).

Германізмы ў народных гаворках падпалі пад мадыфікацыі і на акцэнталагічным узроўні [11, с. 61]. У нямецкай мове ў большасці выпадкаў націск падае на першы склад у слове, у той час як у беларускай мове націск не мае пастаяннага месца. Падчас адаптацыі некаторыя германізмы захавалі націск, уласцівы нямецкай мове (*гандаль* < *Händler*, *гэбель* < ням. *Höbel*), іншыя яго змянілі (*гаплік* < *Häftel*, *жаўнёр* < *Söldner*, *ліхтэр* < *Leuchter*).

Заклучэнне

Паміж сучаснай беларускай літаратурнай мовай і старабеларускай пісьмовай мовай, як вядома, няма прамой сувязі і пераемнасці па той прычыне, што старая пісьмовая мова выйшла з ужытку ў канцы XVII ст., а новая літаратурная мова складвалася ў XIX ст. на базе жывых народных гаворак [5, с. 120].

Пры аналізе германізмаў у старабеларускай пісьменнасці і народных гаворках часта прыходзіцца назіраць, што зафіксаваныя ў помніках паасобныя формы германізмаў указваюць на магчымасць існавання такой формы, якая пакуль што не выяўлена, але павінна з’яўляцца неабходнай, асноўнай часткай, звязаным у ланцугу форм адной сям’і, аднаго семантычнага гнязда [6, с. 84]. Дапамогай пры высвятленні формы такой нявыяўленай у старабеларускай мове лексемы можа стаць аналіз выкарыстання і адаптацыі гэтага германізма ў фальклорна-дзялектных запісах XIX ст.

Такім чынам, германізмы займаюць значную частку ў складзе лексікі фальклорна-дзялектных запісаў XIX ст. Аналіз фактычнага матэрыялу дазволіў выявіць асаблівасці фанетычнай адаптацыі слоў нямецкага паходжання ў галіне вакалізму (аканне, яканне, пераход гукаў [o] і [a] у гукі [ы] і [у]) і кансанантызму (пераход нямецкага гука [ф] у гукі [п], [хв]; пераход нямецкага гука [х] у беларускія [к] ці [г]; перадача зацвярдзелага [р] на пісьме; перадача нямецкага [л] мяккім гукам [л’]; дысіміляцыя; азванчэнне пачатковага нямецкага гука [х] да беларускага [г]). Пры супастаўленні германізмаў у старабеларускай мове і фальклорна-дзялектных запісах XIX ст. выяўляецца фанетычная варыянтнасць форм слова ў розныя адрэзкі часу і ў межах аднаго перыяду, што тлумачыцца перш за ўсё далейшым засваеннем германізмаў у беларускай мове.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Станкевіч АА. Лексіка іншамоўнага паходжання ў беларускіх народных гаворках. У: Прыгодзіч МР, рэдактар. *Беларускае слова: дыялектнае і запазычанае. Зборнік артыкулаў на матэрыялах навуковых чытанняў, прысвечаных памяці дацэнта Еўдакіі Сцяпанавы Мясельскай; 26–27 красавіка 2011 г.*; Мінск, Беларусь. Мінск: Права і эканоміка; 2011. с. 149–158.

2. Бубновіч П. *Засваенне іншамоўных слоў беларускаю літаратурнаю моваю*. Гродна: ГрДУ імя Янкі Купалы; 2000.

3. Прыгодзіч АА. З гісторыі графіка-арфаграфічнага афармлення іншамойнай лексікі. У: Прыгодзіч МР, рэдактар. *Беларуская арфаграфія: здабыткі і перспектывы. Матэрыялы рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі, прысвечанай 90-годдзю БДУ; 20–21 кастрычніка 2011 г.; Мінск, Беларусь*. Мінск: Выдавецкі цэнтр БДУ; 2011. с. 75–77.
4. Масленікава СС. *Германізмы ў дыялектнай мове Гродзеншчыны*. Гродна: ГрДУ імя Янкі Купалы; 2013.
5. Жураўскі АІ. Запазычаная лексіка ў старабеларускай мове. У: Баханькоў АЯ, Жураўскі АІ, Суднік МР, рэдактары. *Гістарычная лексікалогія беларускай мовы*. Мінск: Навука і тэхніка; 1970. с. 81–160.
6. Чартко ІІ. Германізмы народнай беларускай мовы і іх адпаведнікі ў нямецкай мове. У: Прыгодзіч АА, Прыгодзіч МР, Генчэль Г, укладальнікі. *Германізмы ў беларускай мове*. Прыгодзіч МР, рэдактар. Мінск: БДУ; 2015. с. 79–85.

References

1. Stankevich AA. [Lexis of foreign origin in Belarusian folk]. In: Prygodzich MR, editor. *Belaruskae slova: dyjalektnae i zapazychanae. Zbornik artykulaw pa matjeryjalah navukovyh chytannjaw, prysvechannyh pamjaci dacjenta Ewdakii Scjapanawny Mjajcel'skaj; 26–27 krasavika 2011 g.; Minsk, Belarus'* [Belarusian word: dialectal and borrowed. Collection of articles based on scientific readings in memory of docent Ewdakija Scjapanawna Mjajcel'skaja; 2011 April 26–27; Minsk, Belarus]. Minsk: Prava i jekanomika; 2011. p. 149–158. Belarusian.
2. Bubnovich II. *Zasvaenne inshamownyh slow belaruskaju litaraturnaju movaju* [Assimilation of foreign words by Belarusian literary language]. Hrodna: Janka Kupala HrsU; 2000. Belarusian.
3. Prygodzich AA. [From the history of graphic and orthographic realization of foreign vocabulary]. In: Prygodzich MR, editor. *Belaruskaja arfagrafija: zdabytki i perspektyvy. Matjeryjaly rjespublikanskaj navukova-praktychnaj kanferjencyi, prysvechanej 90-goddzju BDU; 20–21 kstrychnika 2011; Minsk, Belarus'* [Belarusian spelling: achievements and prospects: materials of republican scientific-practical conference dedicated to the 90th anniversary of BSU; 2011 October 20–21; Minsk, Belarus]. Minsk: Publishing House of BSU; 2011. p. 75–77. Belarusian.
4. Maslenikava SS. *Germanizmy w dyjalektnej move Grodzenshchyny* [Germanisms in the dialect language of Grogno region]. Hrodna: Janka Kupala HrsU; 2013. Belarusian.
5. Zhurawski AI. [Borrowed words in Old Belarusian]. In: Bahan'kow AJ, Zhurawski AI, Sudnik MR, editors. *Gistarychnaja leksikologija belaruskaj movy* [Historical lexicology of the Belarusian language]. Minsk: Navuka i tjechnika; 1970. p. 81–160. Belarusian.
6. Chartko II. [Germanisms of the folk Belarusian language and their equivalents in German]. In: Prygodzich AA, Prygodzich MR, Genchjel' G, compilers. *Germanizmy w belaruskaj move* [Germanisms in the Belarusian language]. Prygodzich MR, editor. Minsk: Belarusian State University; 2015. p. 79–85. Belarusian.

Артыкул наступіў у рэдкалегію 20.04.2018.
Received by editorial board 20.04.2018.